

HỒ ĐIỆP MỘNG VÀ THƠ NGUYỄN BÌNH.

Kể từ một buổi chiều buồn 30 tết, cuối năm Ất Tị (20/1/1966) Nguyễn Bình ra đi đột ngột tại nhà một người quen cũ - nay đã 42 năm qua; lòng người yêu thơ thấp nén tâm hương tưởng nhớ một vì sao sáng trong làng thơ Việt Nam.

Khóc Nguyễn Bình, nhà thơ tài hoa mà mệnh bạc, chúng ta càng nhớ những vần thơ đẹp, mộc mạc tựa ca dao, dân ca. Có thể mệnh danh Nguyễn Bình là *"nhà thơ chân quê"*. Thật vậy, thơ Nguyễn Bình gần gũi với ngôn từ và tâm tưởng của người dân Việt Nam vùng đồng bằng Bắc bộ. Những cách ví von, ẩn dụ, nhân hóa...trong thơ Nguyễn Bình rất giống với câu hò điệu hát của quê hương, hết sức mộc mạc và ý vị.

Nguyễn Bình xuất thân trong một gia đình nho học ở vùng quê Nam Định. Ông thân là một thầy đồ.

"...Thầy tôi dạy học chữ nho.

Dạy dăm ba đứa học trò loanh quanh."

...và nhà thơ cũng đã học chữ Nho từ tấm bé, nhưng rồi thời thế đổi thay - cũng như Trần Tế Xương - ông phải *"đổi lông ra sắt"* để thành nhà thơ quốc ngữ. Nhiều bài thơ ra đời với nhiều *hương đồng gió nội*, nhiều *hoa* và nhiều *buồm*. Ngoài phần lớn thơ lục bát đậm hương vị ca dao, Nguyễn Bình còn làm thơ Đường. Thơ Đường của Nguyễn Bình cũng phóng khoáng như thơ Lý Bạch :

"Xử thế nhược đại mộng,

Hồ vi lao kỳ sinh ?"

" Cuộc đời là giấc mộng lớn " ; đây không phải là tư tưởng của nhà Nho truyền thống mà chính là tư tưởng Lão Trang của Đông phương mà Nguyễn Bình đã thâm nhập một cách tự nhiên trong cuộc sống dung dị của chốn đồng quê cũng như những nông dân chân lấm tay bùn khác từ bao đời cũng đã thâm nhập những tư tưởng này qua những câu ca dao, dân ca, qua những câu hát ru, những buổi hát ví, hát đối đáp..., qua những vở chèo, tuồng của những dịp hội hè đình đám, qua những truyện cổ tích được nghe kể từ tấm bé.

Sống giữa vùng quê Vụ Bản, thơ Nguyễn Bính đầy ắp kỉ niệm; kỉ niệm quện đầy chất quê hương với những giâu mừng toi, với những bên đò ngang dọc, với hoa bưởi, hoa xoan, cành dâu xanh, lá sen tươi...:

*Lá sen vương phấn hương sen ngát
Áp ủ hai ta chút nhụy hờ
Lũ bướm tưởng hoa cài mái tóc
Theo về tận cửa mới tan mơ.*

.....

*Chiều nay bướm trắng ra nhiều quá!
Không biết là mưa hay nắng đây?*

Trong các hình ảnh thơ đầy hoa, đầy hương đồng gió nội, đậm chất quê hương ấy, lại cũng thường xuất hiện hình tượng Bướm. Hình tượng này trong thơ Nguyễn Bính là *lãng mạn và mộng mơ... lửng lơ giữa thực và mộng*. Thật vậy trong nhiều bài thơ của Nguyễn Bính, cánh bướm có khi hóa thân thành người, thành cô hàng xóm trong giấc chiêm bao .

*Tôi chiêm bao rất nhẹ nhàng...
Có con bướm trắng thường sang bên này*

*Bướm ơi! Bướm hãy vào đây!
Cho tôi hỏi nhỏ câu này chút thôi...
...Mắt nàng đăm đăm trông lên...
Con bướm bướm trắng về bên ấy rồi!*

Cô lảng giềng lại vừa mới mất đêm qua; *con bướm trắng* lại xuất hiện trong thơ làm cái cớ cho nhà thơ than khóc;

*Hỡi ơi! Bướm trắng, tơ vàng!
Mau về mà chịu tang nàng đi thôi!
Đêm qua nàng đã chết rồi
Nghẹn ngào tôi khóc... quả tôi yêu nàng.*

Hồn trinh còn ở trần gian?

Nhập vào bướm trắng mà sang bên này.

Cũng có khi *bóng bướm* chỉ là chiếc bóng man mác dư âm cũ của một thời vang bóng:

“Cành dâu cao, lá dâu cao

Lênh đênh bóng bướm trôi vào mắt em

Anh đi đèn sách mười niên

Biết rằng bóng bướm có lên kinh thành...”

Hình tượng “*Bướm*” – “*Hồ điệp*” trong văn học Trung Hoa cũng như Việt Nam xưa vẫn thường thấy xuất hiện với hai nghĩa chính:

1- *Bướm* tượng trưng cho người con trai, khách đa tình... Hình ảnh *con bướm lượn vành mà chơi* trên những đóa hoa là hình ảnh mang nét *lãng mạn phá cách* của văn học dân gian thời phong kiến. Về sau, có lẽ kế thừa ý nghĩa này, trong truyện *Tắt lửa lòng*, nhà văn Nguyễn Công Hoan đã dựng nên nhân vật *Lan* và *Điệp*.

2- *Bướm - Hồ điệp* tượng trưng cho *mộng tưởng của con người* đối lập với *thực tại*:

Ở Trung Hoa, Nam Hoa Kinh của Trang tử có kể câu chuyện *Hồ điệp mộng*: Trang Chu nằm mộng thấy mình hóa bướm, bay lượn nhõn nhõ vui thú lắm, tỉnh dậy cứ suy nghĩ mãi không biết có phải là mình đã nằm mộng hóa bướm không hay là chính mình bây giờ đang là bướm và đang mộng hóa Trang Chu ? (Ở Tây phương, trong 6 suy niệm của mình, nhà khoa học Descartes cũng đã từng nêu vấn đề *mộng* và *thực* tương tự như thế). Riêng ở Việt Nam: từ ngàn xưa, trong cả văn học viết lẫn văn học dân gian nhiều tác phẩm đã thâm nhập hình tượng với ý nghĩa trên của văn học Trung Hoa; Nguyễn Du đã viết trong Truyện Kiều:

Khúc đâu đầm ấm dương hòa,

Ấy là hồ điệp hay là Trang Sinh.

Đến Nguyễn Bính thì hình tượng *bướm* với ý nghĩa thứ hai này đã xuất hiện khá nhiều trong thơ và Nguyễn Bính đã yêu hình tượng ấy đến mức đã từng lấy bút hiệu là *Điệp lang* (Chàng Bướm). Nguyễn Bính đã từng mơ giấc mơ hóa bướm :

...ngày xưa vua nước Bướm

Kén nhân tài mở “Điệp lang khoa”.

Vua không lấy trạng, vua thề thề.

Con bướm vàng tuyền đậu Thám hoa....

Vợ chồng bướm là phò mã, là công chúa của nước *Bướm* trong tưởng tượng của Nguyễn Bính bỗng lạc lối về... rồi tỉnh mộng trở lại trần thế. Câu chuyện của Nguyễn Bính dựng nên trong thơ cũng gần với biết bao truyện truyền kỳ khác trong kho tàng văn học Trung Quốc và Việt Nam : *Giác Nam kha* , *giác Hoàng lương*, *giác Mai*, *giác Lá hươu...*; *Giác bướm* trong thơ của Nguyễn Bính cũng là một trong những giấc mơ huyền thoại ấy của văn học cổ điển.

Chúng ta không bàn ở đây vấn đề của *tri thức luận* để phê bình Trang Tử hay Nguyễn Bính đã hoài nghi, hư vô hóa hiện thực mà chỉ trân trọng cảm xúc đầy chất thơ của một thi sĩ và chúng ta cũng đừng thắc mắc vì sao Nguyễn Bính lại chọn hình ảnh bướm để đưa vào thơ, và cũng đừng cho rằng hình ảnh này là *thiếu khí cốt* là *nhảm* (*) bởi vì bướm trong thơ Nguyễn Bính là một hình tượng nghệ thuật thuần túy... bởi vì thơ Nguyễn Bính là "*thơ chân quê*", là cách nói cách nghĩ của nông dân Việt Nam với những lối ví von, ẩn dụ, nhân hóa... của ca dao, dân ca , hết sức mộc mạc và ý vị, cánh bướm cũng được dùng trong cách ví von ấy, là hình tượng ẩn dụ đầy chất thơ đọng vào kỷ niệm ấu thơ của Nguyễn Bính, hết sức gần gũi thân mật và đậm biết bao tình thương mến.

Một hình ảnh trong thơ, trong văn, nếu xét cho cận kẽ , thường gắn kết với cả một hệ thống ý thức của cả một thời đại, một dân tộc. Nói như vậy tuy có vẻ đao to búa lớn nhưng mà thật vậy : Dân tộc ta gắn liền suy nghĩ với cả một hệ tư tưởng phương Đông từ lâu đời. *Bướm* trong văn chương, trong điển tích văn học Việt Nam -Trung Quốc vốn dĩ rất đẹp, rất nên thơ vì vậy nó vào thơ Nguyễn Bính một cách hết sức tự nhiên và có lẽ cũng rất được nhà thơ trân trọng.

(*) Vương Trí Nhàn, Báo THỂ THAO VĂN HÓA - XUÂN 1996 - Ngô Viết Dinh tuyển chọn và in lại trong ĐẾN VỚI THƠ NGUYỄN BÌNH NXB Thanh Niên -1998 .